

SKÖTSELPLAN FÖR NATURRESERVATET G:A EKUDDEN

I. ALLMÄN BESKRIVNING

A. DATA

Areal: c:a 22 ha.

Kommun: Mariestad.

Läge: Reservatet är beläget på en udde vid Tidans utlopp i Vänern c:a 0,5 km nordväst om Mariestads tätort.

Kartor: Topografiska karta 9 D Mariestad SO
Ekonomiska karta Mariestad 9D:16, 9326.

Fastigheter: MARIEHOLM 10:1

Markägare: Mariestads kommun.

Naturvårdsförvaltare: Tekniska nämnden.

B. RESERVATETS SYFTE

Ändamålet med reservatet är att återskapa, bevara och utveckla naturliga betesmarker och våtmarker med artrik flora och fauna.

Området skall hållas tillgängligt för allmänhetens studier och naturupplevelser.

C. ÖVERSIKTLIG BESKRIVNING

Ekudden utgörs av en flack udde i Vänern, som i öster begränsas av Tidans utlopp i sjön. Udden är uppbyggd av morän, som delvis är överlagrad med postglacial sand. Tidans avsätter finkornigt material utmed de långgrunda stränderna, som i öster och nordost avslutas med ett brett vassbälte.

Södra delen av udden, där framtida bostadsbebyggelse är planerad, utgörs av f d jordbruksmark. I övrigt är udden bevuxen med lövskog, bl a ek och al, samt mindre tallskogspartier. De långgrunda stränderna utgör en viktig rastlokal för framför allt vadarfåglar. På uddens nordvästra del finns ett friluftsbad, strandbad och en större campingplats.

Ekudden har ett betydande naturvärde genom sin attraktiva naturmiljö och sitt läge intill bebyggelsen i Mariestad. Uddens östra och nordöstra delar har även ett betydande zoologiskt och geovetenskapligt naturvärde genom läget vid Tidans mynning, som gör området till det enda av sitt slag i länet. (Ur Naturvårdsprogram för Skaraborgs län,

Länsstyrelsen 1984). Området är redovisat i Våtmarksinventering Skaraborgs län, länsstyrelsen 1991.

Naturförhållanden

Området, som består av Ekuddens norra och nordöstra del, omges av friluftsbadet och campingplatsen i väster, f d jordbruksmark och planerad bebyggelse i söder samt Tidans mynning och Vätern i norr och öster. De dominerande naturtyperna utgörs av **ekhage, enbacke, öppen betesmark, tallskog, alkärr och sötvattenstrandäng**. Marken växlar från torr till fuktig och våt. Berget går på flera ställen i dagen, bl a vid Enebacken och ute på uddarna mot Vätern. Öppet vatten förekommer i bl a alkärret, eventuellt som ett resultat av tidigare lertäkt. Tippning av fyllnadsmassor och stubbar har förekommit i området.

Trädsiktet är till större delen tätt med en slutenhet på 75-100 %, vilket medför en skuggtålig, kvävegynnad och ganska artfattig flora i fältsiktet. Centralt i området finns ett öppet parti, Stora ängen, som varit fotbollsplan med idag en relativt trivial flora. Även Enebacken i södra delen är relativt öppen efter vissa röjningsåtgärder som utförts i Naturskyddsföreningens och parkavdelningens regi,

Vegetationstyperna varierar i övrigt från **torräng av fårsvingeltyp till rödvenhed** på Enebacken och i de öppna delarna av området, respektive från **tuvtåtel- och lågstarräng till högstarräng** på de betade sötvattenstrandängarna. Trädsiktet består av ek, varav en del är grova och vidkroniga, björk, rönn, säl, fågelbär, vildapel, al, asp och tall. Dessutom växer tre stora lärkträd väster om Stora ängen. Busksiktet utgörs av brakved, druvfläder, nyponrosor, en och utmed stränderna olika Salix-arter.

De gamla, knotiga och vidkroniga ekarna, som också givit udden sitt namn, har ett mycket högt naturvärde. Eken som kan bli mycket gammal kan vara värdväxt för mer än 500 olika insektsarter. Ett villkor är dock att eken får stå fritt, med ljusinstrålning till stam och krona.

Kulturhistoriska förhållanden

Markanvändning

De olika naturtyperna på Ekudden är resultatet av kulturpåverkan som pågått under mycket lång tid långt mer än tusen år.

Här på Ekudden i anslutning till betesmarkerna låg tidigare en stor gård som hette Tuna (Gamlegården) med sannolikt förhistorisk bebyggelse.

År 1562 förenades gården med Tunaholm som strax därefter kallades Marieholms kungsgård. Sedan början av 1900-talet användes jordbruksmarken på Ekudden av fångelset. På betesmarkerna hölls kor ända fram till mitten av 1970-talet. Efter en tids ohävd och igenväxning återupptogs betet år 1990. Idag betas området av både nöt och får.

Inom reservatet har tidigare funnits ett magasin, en lastbrygga samt ett tegelbruk.

Friluftsliv

Ekudden används flitigt som närrekreationsområde av Mariestadsborna. områdets läge intill Vänern gör det till ett attraktivt strövområde.

Tillgängligheten är god, med flera ingångar till området. Från söder ansluter en körväg över åkern till hagmarken. Denna fortsätter i en stig ut på Ekudden ("huvudleden") till Talludden. En promenadstig på vallen från polishuset i sydost till Ekudden leder också in i hagmarken. Även från campingplatsen och friluftsbadet i väster finns ingångar.

SKÖTSEL

Övergripande mål

Det övergripande målet för området och dess skötsel skall vara att genom rätt hävd bevara våtmarkerna och betesmarkerna med dess vidkroniga ekar, ljusöppna enebäckar, glesa tallskog, lummiga alkärr och välbetade strandängar. Denna målsättning uppnås genom fortsatt kulturpåverkan i form av bete i kombination med röjning och utglesning i trädskiktet.

Generella riktlinjer och åtgärder

De vidkroniga ekarna, enebacken och strandängarna är exempel på markslag som fått sin utformning till övervägande del genom minst tusenårig kulturpåverkan, framför allt intensivt bete. Även tallskog och alkärr har påverkats av betet, vilket de flerstammiga träden är ett exempel på.

Efter de senaste decenniernas slappnande hävd och tidvis helt upphört bete, har karaktären av hagmark delvis försvunnit samtidigt som den betesformade grässvålen upplösts. Istället har träd och buskar fått växa fritt, vilket lett till ett närmast skogsliknande tillstånd med ett slutet trädskikt, hög krontäckning och tät slyuppväxt. För att de kulturpåverkade naturvärdena skall kunna bestå och helst även förbättras, krävs en omfattande restaurering med hänsyn till de olika naturtyperna i området.

För eken gäller generellt att alla större ekar skall friställas. Eken behöver minst tre meter fritt mellan kronorna, för att inte delar av kronan skall ta skada. Grenarna dör av med början nedtill, om andra träd tillåts växa upp i eller intill ekens krona. Om flera stora ekar står alltför nära varandra för att kunna utvecklas fritt, bör ekarna glesas ut (t.ex. på södra delen av Ekudden).

Föryngring av ek tillses genom att ett fåtal unga fristående ekar sparas (vilket sett i ett månghundraårigt perspektiv räcker mer än nog). Ekarna bör aldrig stå tätare än en sammanlagd krontäckning på c:a 50 %

Skötselområden

Med hänvisning till inventering och dokumentation utförd på Ekudden i maj 1972 av Bo Wängberg och Hilmer Jonsson, 1988 av Mariestads Naturskyddsförening samt juni 1992 av parkavdelningen har följande skötselområden avgränsats:

1a	betesmark vid Gröna viken
1b	västra delen av Gröna viken, mot Fågeltornet
2.	Talludden
3.	Hälludden
4.	Stora ängen

5. Lilla ängen
6. Enebacken
7. Alkärret
8. Gamla grustaget och ekallén
9. Tegelängen

Behandling av skötselområden

1. Gröna viken

Beskrivning: a) Fuktigt alkärr med inslag av björk, asp, rönn och en del stora ekar. Trädskiktet är tätt (100 % krontäckning) med många flerstammiga träd. Vitsippa och tuvtåtel i fältskiktet. Högstarräng med bl a vasstarr, videört och gul svärdsilja kantar stranden innan det breda vassbältet tar vid.

Röjning har påbörjats. Området betas. Ett stort dike delar av området , som fortsätter ut mot fågeltornet i nordväst.

b) Den västra sidan av Gröna viken betas ej och utgör idag en tät skogsridå mot campingplatsen. I trädskiktet växer tätt med rönnslly under stora ekar och björkar samt tall, varav en del är döda och omkullfallna. Längst ut mot stranden och på udden vidtar en albård och viden. Högstarräng och bred vassbård.

Mål: a) Betesmark med genomsikt. Betad strandäng (högstarräng) med "blå bård". Utsikt från stigen ut mot viken. Öppna vattenytor i vassbården. Vattenytorna bör ha förbindelse med varandra via upptagna kanaler.

b) Området röjs och betas tillsammans med resten av området kring Gröna viken, vilket ger en större sammanhängande betesmark med betade strandängar.

Engångsåtgärder: a) Fortsatt röjning ut mot åkern och utmed sjön. Solitärekar friställes, flerstammiga ålar och björk samt tall glesas ut kraftigt, unga aspar bortröjes utmed dike, äldre aspar sparas. Låt död ved ligga kvar. All gran borttages. Salix-buskar bortröjes utmed stranden. Igenläggning av diken. Borttransport av fyllnadsmassor. Vasslätter.

b) omfattande röjning, allt rönnslly borttages, undertryckta ekar, björk och al glesas ut. Låt död ved ligga kvar. Kvarvarande större ekar friställes. Ökat ljusinsläpp till marken. Stängsling och iordningsställande för bete. Vasslätter. .

Underhållsåtgärder: a) Ev återkommande röjning av lövsly och successiv utglesning i trädskiktet. Betning. Ev återkommande vasslätter.

b) Successiv utglesning i trädskiktet. Betning. Ev återkommande vasslätter.

2. Talludden

Beskrivning: Gles tallskog på torr sandig mark. Övergår utåt stränderna i fuktigare mark med ett tätt träd- och buskskikt av al, asp och viden. Även ek och sälg. Åsrygg som slutar i berghäll (gul fetknopp och femfingerört) ut på norra udden. Västerut i Gröna viken finns en mer öppen betad udde med enstaka al och tall samt vårbrodd, rödsvingel, hundstarr, hirsstarr, knappsäv, kärringtand, sumpförgätmigej, vattenmärke m fl.

Mål: Gles tallskog med genomsikt. Enstaka aldungar sparas utmed stränderna, som hålls öppna genom betning. "Blå bård" ut till vassen. Utsikt från uddarna.

Engångsåtgärder: Utglesning av al, asp, björk och tall på udden. Friställning av ek. Döda tallar får stå/ligga kvar. Sälj sparas. Röjning av videbuskar c:a (75 %) på strandängarna.

Underhållsåtgärder: Ev återkommande röjning och utglesning av al. Betning.

3. Hälludden

Beskrivning: Öppen hällmark med spridda träd, främst ek, fågelbär, al samt viden i strandkanten. Delvis trivial flora med vitklöver och hundäxing. Strandäng med knappsäv, ryltåg, äkta förgätmigej, jättegröe m fl. På en torrare kulle längre in på udden växer vårbrodd, enstaka ängshavre gul fetknopp, nagelört, bockrot, liten blåklocka, mandelblom samt filtlav. Söder om Hälludden fortsätter en tät alskog utmed stranden.

Mål: Öppen hällmark, utsiktspunkt mot Mariestad. Betade strandängar, "blå bård".

Engångsåtgärder: Små alar och videbuskar i strandkanten bortröjes. Större ekar sparas medan ungekar glesas ut. Fågelbär sparas. Söder om Hälludden fortsätter siktröjning, Vasslätter.

Underhållsåtgärder: Betning. Ev återkommande vasslätter.

4. Stora ängen

Beskrivning: Öppen betesmark som omges av grova solitär- ekar. Även fågelbär, tall, lärk, rönn och björk finns i trädsiktet. Stensträng (låg stenmur) löper utmed "ängen" på den nordöstra sidan. Norra delen är torrare, högre belägen och bevuxen med en och tall. Södra delen har använts som fotbollsplan. Floran domineras av rödsvingel och fårsvingel, mindre förekomster av bl a grusstarr, knippfryle, stagg, ängshavre, bockrot, ängsnejlika, åkervädd och ärenpris. Blekbalsamin och jordreva växer på jordhög i sydväst. I stensträngen växer bl a vildapel, brakved, en, nyponros, al och tall. Svampen Stäppjordstjärna finns i området.

Mål: Öppen betesmark omgiven av solitärer. Glest med tall i norra delen.

Engångsåtgärder: Friställning av grova ekar, yngre ekar glesas ut, enstaka sparas till förnygring. Stubbe efter utbrunnen gammal ek utmed "huvudleden" sparas. Strax intill (SO) sparas en av två unga ekar, samt avgrenas nedtill. Enstaka ungekar sparas i södra delen av "ängen" = utglesning. Al och unga tallar glesas ut, större tall och lärk sparas. Fågelbärssnåret glesas ut, det gamla trädet sparas. I stensträngen röjs al och tall bort.

Underhållsåtgärder: » Betning. Hävden skall så långt möjligt anpassas efter Stäppjordstjärnans krav.

5. Lilla ängen

Beskrivning: Ekhage med tätt stående ekar (c:a 100 år gamla) . Norra delen är mer öppen med enar och solitärer än den södra i små ljusöppna partier finns torrängsflora med bl a vårbrodd, fårsvingel, knippfryle, gökärt, liten blåklocka, rölleka, gulmåra, kärringtand, blodrot, ängsviol, smultron, gråfibbla och grönvit nattviol. Utmed östra

stranden växer en tät albård. I strandängen (högstarräng) växer bl a kärrtistel och alldeles innanför stängslet till fällan i söder, även sprängört.

Mål: Öppen ekhage med vidkroniga ekar och fristående enar, utsikt mot Vänern. Strandäng med "blå bård", glesa aldungar.

Engångsåtgärder: Friställning av ek och utglesning av stor ekar som står för tätt. Risiga enar bortröjes. Ungbjörkar röjes bort till större delen. Föryngring av ek tillses genom att ett fåtal unga ekar sparas.

Underhållsåtgärder: Betning.

6. Enebacken

Beskrivning: Höjdrygg med enar på torrare mark och berg i dagen. Efter påbörjad röjning kvarstår ekar, dungar av björk, rönn och flerstammiga ålar samt fågelbär, vildapel, brakved, en, hagtorn och nyponros. Större ekar i kanten mot alkärret. I fältskiktet noterades vårbrodd, gökärt, teveronika, ljung och blåbärsris.

Mål: Öppen solbelyst enebacke med dungar av en, hagtorn och nyponros.

Engångsåtgärder: Utglesning och bortröjning av skuggande träd i östra delen, främst rönn, al och ungek (så att enebacken syns från stigen nedanför),. Gamla risiga enbuskar bortröjes, ungek som växer upp i enar på kullen tas bort. Unga aspar och större delen av ungbjörken bortröjes ut mot åkern. Gamla aspar, fågelbär och vildapel sparas, liksom brakved. Täta enbuskar sparas. I kanten mot alkärret friställes stora ekar, varvid al, björk, rönn och ungek borttages.

Underhållsåtgärder: Betning.

7. Alkärret

Beskrivning: Sankt skogsparti med i huvudsak al. Centralt i området finns öppen vattenyta.

Mål: Alkärr med hög krontäckning och öppen vattenyta.

Engångsåtgärder: Friställning av ekar mot Enebacken, i övrigt ingen åtgärd. Igenläggning av dike.

Underhållsåtgärder: Ingen åtgärd förutom betning.

8. Gamla grustaget och ekallén

Beskrivning: Ekhage med tätt stående grova ekar på rad ("ekallé"). Täta dungar med björk, säl, rönn och asp. övergår norrut i alkärr. Öppen betesmark mot åkern i söder.

Mål: Ekhage med fristående vidkroniga ekar. "Huvudentré".

Engångsåtgärder: Fri sikt fram till de stora ekarna, varvid björken glesas ut med 75 %. I det gamla grusbrottet bortröjes björk- och rönnsl, eken friställes. Ett fåtal unga ekar sparas som föryngring med minst 10 - 15 meters mellanrum. För att eken skall kunna bli riktigt gammal bör ekallén helst glesas ut, så att ekarna får stå fritt och får ljus in till

stam och krona. (Intill den stora, knotiga och vidkroniga eken som står i blickfånget när man kommer in i betesmarken, strax norr om entrén, står två yngre ekar ganska tätt).

Underhållsåtgärder: Betning.

9. Tegelängen

Beskrivning: En delvis tät ridå med al, enstaka ek, rönn och olika Salix-arter varav en stor pil, växer utmed strandkanten, som delvis är gallrad och röjd. En smal remsa med hundäxing, timotej och renfana utgör gräns till åkermarken. Enstaka fågelbärsträd, gran och tall samt vinbär, krusbär och någon apel, växer intill en husgrund (där det en gång legat ett tegelbruk). Sydöstra delen av skötselområdet sträcker sig utanför reservatsgränsen.

Mål: Öppen betesmark med utsikt mot Vänern och Mariestad. öppna vattenytor i vassbården. Vattenytorna bör ha förbindelse med varandra via upptagna kanaler.

Engångsåtgärder: Fortsatt utglesning - bortröjning av träd och buskar i strandkanten av främst al. Vasslätter.

Underhållsåtgärder: Återkommande röjning. Betning. Mest angeläget är bete av strandängarna, i övrigt prioriteras inte betet i den här delen. Ev återkommande vasslätter.

Åtgärder för friluftslivet

Huvudentré med informationsskyltar etc anordnas vid de stora ekarna i söder, där den gamla "huvudleden" börjar (som en fortsättning på vägen över åkrarna). Som riktmärke fungerar den gamla grova och knotiga eken invid stigen, som sedan fortsätter norrut. Vid Talludden delar sig stigen i tre; 1) västerut till campingplatsen, 2) norrut på udden och 3) sydost förbi Hälludden till Tegelängen. Stängselgenomgångar och informationsskyltar bör också finnas vid campingplatsen, friluftsbadet och Tegelängen. Dessutom bör de mindre stigar få finnas kvar, som förbinder de större stigarna med varandra och som följer stränderna, går ut på uddarna etc, se karta bilaga 3.

Underhåll av stigar

Stigar markerade på karta, bilaga 3, skall vara framkomliga och hållas fria från nedfallna träd.

Åtgärder för betesdriften. stängsling och fällindelning

Tre fällor föreslås, varav den största "huvudfällan" omfattas av Talludden i norr, Hälludden, Stora ängen, Lilla ängen, område 1 a vid Gröna viken, Enebacken, Alkärrret och Ekallén i söder. Område 1 b vid Gröna viken görs till en fälla med nytt stängsel mot campingplatsen. Den tredje fällan anordnas vid Tegelängen (se karta bilaga 2).

Utmärkning av reservatet

Utmärkning skall ske enligt Naturvårdsverkets anvisningar.

DOKUMENTATION

Naturvårdsförvaltaren skall dokumentera utförda åtgärder samt annat som kan vara av betydelse för förvaltningen av naturreservatet. Betestrycket skall regelbundet kontrolleras och utvärderas och vara bedömningsgrund för djurbesättningens sammansättning och storlek.

Fasta provrutor alt linjer skall befästas i områdena 1 a, 1 b, 3, 4, 5 och 6.

Dokumentationen skall årligen ställas samman. Dokumentationen är viktig då den skall ligga till grund för ev ändringar i hävden samt som underlag för ev revidering av skötselplanen.

Litteratur att läsa

Inventering av ängs- och hagmarker	Naturvårdsverket
Ängar, Ekstam-Aronsson m fl	LT/Naturvårdsverket
Restaurering av ängs- och hagmarker Johansson-Hedin	Naturvårdsverket
Stränder vid fågelsjöar, Alexandersson Ekstam m fl	LT
Skaraborgs natur nr 28 1991	
Om det gamla Mariestad, Mary Kihlbom	

- ➔ Huvudentré
- ➔ sidoentré
- 3 skötselområde
- stängsel (fällindelning)

GAMLA EKUDDEN BIL. 2

